

УДК 351.82

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-3-6>

Я. М. Біляєв

аспірант

Національної академії державного управління

при Президентіві України

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

У статті наведено напрями вдосконалення державної політики соціальної мобільності молоді в Україні. Встановлено необхідність прийняття Закону «Про молодь», який би замінив чинний зараз і давно морально застарілий Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» 1993 року.

Запропоновано шляхи координування різних сфер молодіжної політики, такі як створення міжміністерського координаційного комітету; проведення міжміністерських круглих столів; створення тимчасових робочих груп для вирішення специфічних молодіжних питань. Розглянуто пріоритети реалізації державної молодіжної політики. З'ясовано, що необхідними умовами вивільнення потенціалу молоді є навчання й професійна підготовка на високому рівні, ефективна інтеграція на ринку праці, а також більша мобільність молодих осіб.

Проаналізовано способи вирішення проблеми підвищення рівня якості вищої освіти, а також оновлення моделі навчання щодо індивідуалізації та диференціації. Встановлено, що важливим аспектом, який впливає на соціальну мобільність молодої людини, є знання іноземних мов та інформаційних технологій для отримання й продуктивного використання інформації.

Визначено необхідність забезпечення кваліфікованого кар'єрного консультування студентів в освітніх установах та спеціальних центрах профорієнтації, можливість участі в кар'єрних тренінгах, які слід передбачити в нормативних документах.

Розглянуто проблему низької оплати праці молодих спеціалістів, яку необхідно вирішити шляхом проведення роз'яснювальної роботи з працедавцями щодо ведення соціально відповідального бізнесу, адже кожен працедавець має забезпечити гідні умови та оплату праці своїм працівникам незалежно від віку та статі.

Доведено, що важливим напрямом державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді є допомога у власній підприємницькій діяльності. Очевидною для України є необхідність поступового закріплення проєктного принципу для фінансового забезпечення державної молодіжної політики. Встановлено доцільність створення мережі волонтерських центрів в Україні, які мають проводити тренінги для волонтерів та координаторів.

Ключові слова: молодіжна політика, соціальна й освітня мобільність, управління, система освіти, ринок праці.

Постановка проблеми. Державна молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді має перехресний характер, адже охоплює спільні сфери з іншими сферами діяльності держави, тобто освіту (формальну й неформальну), охорону здоров'я, культуру, спорт, соціальний захист, працевлаштування, інформаційну політику. Ці галузі перебувають у компетенції різних міністерств. Також молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді може стосуватись автономної діяльності, що не є частиною секторальних політик, наприклад, сприяння й активізація суспільної уча-

сті, формування норм і звичок. Як наслідок, ініціативи, що стосуються молодіжної політики, приймаються різними центрами прийняття рішень, що потребує співпраці, узгодження й вжиття додаткових заходів.

Вирішення завдання стимулювання соціальної мобільності молоді має велике стратегічне значення, оскільки саме ця соціальна група визначатиме якість людського потенціалу країни в найближчому майбутньому. Необхідними умовами вивільнення потенціалу молоді є навчання й професійна підготовка на високому рівні, ефективна інтеграція на ринку праці, а також більша мобільність молодих осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні науковці визначають соціальну мобільність як стратифікаційне переміщення (П. Сорокін, М. Вебер, Е. Гідденс, Н. Смелзер, Д. Бартолом'ю, П. Блау, А. Тойнбі, Б. Рассел, А. Шопенгауер, С. Ліпсет, Ф. Філіпов, М. Руткевич). Серед українських науковців проблеми соціальної мобільності досліджували А. Капська, О. Болотська, Н. Чернуха, Н. Николаєнко, Н. Коваліско, А. Хоронжий, О. Балакірева, Ю. Середа, О. Карнаухова, Д. Дмитрук, А. Ноур, Р. Левін, О. Шестаковський.

Мета статті – наведення напрямів удосконалення державної політики соціальної мобільності молоді.

Виклад основного матеріалу. Соціальна мобільність молоді – це зміна соціального статусу молодої особи, перехід до нової соціальної групи чи страти. Ключовими моментами сприяння соціальній мобільності молоді є забезпечення умов та гарантій для її розвитку, формування життєвих пріоритетів, реалізація творчого та професійного потенціалу. Це є головною метою особливого напрямку діяльності держави, а саме державної молодіжної політики.

Державною молодіжною політикою є специфічна діяльність держави, спрямована безпосередньо на врегулювання її взаємовідносин з молоддю, вирішення актуальних проблем молоді. На державу покладаються функції сприяння соціальному становленню й розвитку молодого покоління, що унормовано на законодавчому рівні [1].

В Україні давно на часі прийняття Закону «Про молодь», який би замінив чинний зараз і давно морально застарілий Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» 1993 року [1]. Новий Закон має визначити мету й завдання молодіжної політики в Україні, її основні принципи, організаційні та правові засади діяльності громадських молодіжних організацій, волонтерських організацій тощо, основні засади участі молоді в реалізації політики тощо. Актуальним є також прийняття нормативно-правових актів щодо молодіжного підприємництва, працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, надання першого робочого місця, концепції освіти дорослих.

Пріоритетами реалізації державної молодіжної політики є забезпечення доступної освіти шляхом забезпечення її безперервності, задоволення потреб особистості та суспільства, формування державного замовлення відповід-

но до потреб ринку праці, налагодження співпраці роботодавців та навчальних закладів для стажування студентської та учнівської молоді, укладення договорів про працевлаштування випускників на перше робоче місце, налагодження співпраці роботодавців і навчальних закладів для формування навчальних програм, програм стажування та проходження навчальної практики, залучення роботодавців до планування навчального процесу [6].

Молодіжна політика має стати пріоритетною в діяльності органів центральної державної влади. Спеціалізований відділ розвитку молодіжної політики в офісі Президента забезпечить виконання його повноважень з управління цією сферою. Цей спеціалізований відділ має виконувати функції щодо контролю реалізації молодіжної політики, а також її вдосконалення залежно від стану розвитку країни.

На часі трансформація Міністерства молоді та спорту України, яке переважно займається питаннями фізкультури та спорту, в Міністерство молодіжної політики. Таке міністерство перш за все має реалізовувати молодіжну політику. Відповідно, має бути реформована внутрішня структура міністерства. Пропонуємо виділити департамент молодіжної участі (департамент підтримки ініціатив молоді), департамент підтримки сільської молоді, департамент економічної інтеграції молоді, підтримки молодіжного підприємництва, департамент підтримки особливих категорій молоді, департамент фізкультури та спорту.

Щоби координувати різні сфери молодіжної політики, варто створити міжміністерський координаційний комітет, проводити міжміністерські круглі столи, створювати тимчасові робочі групи для вирішення специфічних молодіжних питань. Ці механізми можна поєднувати, за необхідності змінювати відповідно до нагальних проблем.

Інституціональні механізми соціальної мобільності істотно впливають на формування уявлень молодих людей про наявні в суспільстві можливості й траєкторії мобільності. Відповідно до цього вони вибудовують власні стратегії просування, формують алгоритми досягнення бажаного становища. У соціологічних дослідженнях останнього десятиліття фіксується бажання більшості молодих людей працювати в таких структурах, як державні та муніципальні органи влади, іноземні й спільні підприємства, компанії – лідери галузі, що мають значиму

долю на ринку. Проте розвивається протилежна тенденція, коли молоді люди свідомо відмовляються від роботи в таких структурах на користь гнучкіших форм зайнятості.

Сучасне постіндустріальне суспільство є відкритим, адже воно дає великі можливості для соціальної мобільності людини, головне, навчитися користуватися цими можливостями. Молодий вік і професійна освіта сприяють мобільності. Основні проблеми реалізації потенціалу молоді в Україні, соціальної мобільності потребують розроблення та вжиття низки заходів.

Вирішення проблеми відповідності професійної освіти ринку праці потребує тестування здібностей у середній школі, здійснення первинної профорієнтації, консультування перед вступом у середній професійний чи вищий навчальний заклад.

Вирішення проблеми підвищення рівня якості вищої освіти передбачає реформування системи навчання (більше практичних занять і знань), міждержавні обміни студентів, стажування, заохочення до участі в різних проєктах, гранти студентам, психологічні тренінги, тренінги з пошуку роботи. Більше молодих людей мають залучатися до сфери наукових досліджень. Важливим аспектом, що впливає на соціальну мобільність молодої людини, є знання іноземних мов та інформаційних технологій для отримання й продуктивного використання інформації.

Вважаємо, що можна запропонувати оновлення моделі навчання щодо індивідуалізації та диференціації. Так, структура вищої освіти повинна включати дві підсистеми, а саме базову, передбачену навчальними планами, й варіативну, тобто ту, що складається з індивідуального набору предметів відповідно до вибраного напрямку професійної діяльності. Основна мета полягає в підготовці фахівців з рівнем кваліфікації, необхідним ринку праці.

Ефективність системи освіти багато в чому залежить від оптимального поєднання теоретичних знань та практичних навичок, одержуваних студентами в процесі навчання. На державному рівні за прикладом інших країн варто започаткувати проєкт «Студентські практики», який має охоплювати всі професійні напрями вітчизняної вищої освіти. Як навчальні організації слід залучити бізнес та неприбуткові організації, державні та муніципальні установи, школи та навчальні організації, науково-дослідні інститути, компанії та підприємства. Проєкт «Студентські практики» – це можливість об'єднати

три сторони (учень – наставник – роботодавець), кожна з яких матиме вигоди від проєкту.

У ВНЗ необхідно сприяти розвитку мотивації та психологічної готовності до формування індивідуальних/професійних компетенцій. Слід розвивати інтерес студентів до досягнення високих результатів в усіх розділах освітніх програм (заохочення у вигляді стажування, нагород). За прикладом європейських країн можна створити систему мотивування державних ВНЗ і коледжів для створення внутрішніх систем адаптації випускників до ринку праці (зокрема, за допомогою субсидій та грантів).

Механізм фінансування системи освіти слід змінити так, щоби студенти були зацікавлені в укладенні прямих контрактів з працедавцями під час навчання щодо отримання кваліфікації та брали індивідуальні зобов'язання щодо використання отриманих компетенцій в інтересах працедавця.

Освітня мобільність є для молодих людей ефективним способом збільшення шансів на працевлаштування в майбутньому, а також здобуття нових професійних кваліфікацій за одночасної підтримки громадянської активності. Україна має активніше долучатися до програм мобільності ЄС, зокрема програми "Erasmus+". Завдяки програмам студентських обмінів молоді люди здобувають цінний досвід і вміння, які потім зможуть ефективно застосувати у житті [4; 5; 7].

Заходи щодо кар'єрного розвитку, планування кар'єри мають бути включені в процес здобуття освіти. Пропонуємо реалізувати в Україні проєкт «Центр кар'єри». Центри кар'єри мають бути організовані при ВНЗ і державних центрах зайнятості. Забезпечення кваліфікованого кар'єрного консультування студентів в освітніх установах та спеціальних центрах профорієнтації, можливість участі в кар'єрних тренінгах слід передбачити в нормативних документах.

Проблема низької оплати праці молодих спеціалістів не є простою щодо вирішення. Необхідно проведення роз'яснювальної роботи з працедавцями щодо ведення соціально відповідального бізнесу, кожен працедавець має забезпечити гідні умови та оплату праці своїм працівникам незалежно від віку, статі тощо.

Невід'ємним елементом державної системи сприяння мобільності молоді є підтримка економічної активності громадян і малого бізнесу. Проблемою молодіжного підприємництва в Україні є відсутність фінансування й базових

знань для відкриття своєї справи. Вирішення проблеми передбачає навчання, обмін досвідом, кредити для молоді. Розвиток підприємницьких здібностей у процесі навчання у ВНЗ повинен сприяти розвитку особистих якостей, зокрема впевненості у власних силах, креативності, ініціативності, вмінню працювати в команді.

Нині сучасний світ вимагає постійного оновлення життєвих навичок, розширення кола/можливостей діяльності. Концепція постійного навчання людини, навчання впродовж усього життя є обов'язковою та необхідною умовою соціальної мобільності. Модель неперервної освіти ("lifespans education") потребує розроблення сучасного мережевого освітнього середовища, нових освітніх технологій, технологій трансферу знань, розроблення методики та технології основних засад освіти для різних груп людей, технологій розвитку та саморозвитку особистості протягом життя ("lifespans development"). Потрібно створити державну систему «Освіта впродовж усього життя» ("lifelong learning"), що дасть можливість кожному члену суспільства змінити або вдосконалити кваліфікацію без припинення трудового процесу.

Успішна соціальна мобільність молоді можлива лише за умови об'єднання зусиль державних структур, які відповідають за розроблення й реалізацію державної молодіжної політики, науковців, а також самої молоді. Для врегулювання соціальних відносин та соціальних умов щодо соціальної мобільності необхідно посилити соціальний діалог (соціальне партнерство) суб'єктів соціально-трудова відносин. Застосування досвіду Євросоюзу дає змогу сформувати систему трибічної взаємодії між організаціями професійної освіти, органами державного управління й ринком праці, а також надати молоді максимум можливостей для реалізації потенціалу отриманої освіти.

В Україні у сприянні мобільності молоді, зокрема соціальної мобільності студентів, велике значення має участь в Європейських програмах «Еразмус+», «Дії Марії Складовської-Кюрі» (частина програми «Горизонт – 2020», спрямованої на дослідження й інновації, фінансову підтримку осіб, зайнятих у цій сфері) [4; 5; 7].

В Україні слід постійно аналізувати статистичну інформацію про поточний стан системи освіти, кожні 2–3 роки на підставі узагальненої інформації необхідно складати прогноз розвитку системи освіти й ринку праці.

Фінансування системи освіти має бути засноване на угодах безпосередньо між освітньою установою (університетом або коледжем) та Міністерством освіти і науки. Фінансування освітньої установи для забезпечення успішного навчання кожного студента має реформуватися щодо цільового залучення коштів студентів-контрактників на розвиток і наукову діяльність ВНЗ.

Сприятиме професійній мобільності випускників установ освіти соціальне партнерство. Це особливий тип взаємодії освітніх установ з державними та місцевими органами влади, суб'єктами й інститутами ринку праці. Соціальне партнерство має вирішити проблеми підготовки професіоналів відповідно до потреб ринку праці, забезпечення підприємств кваліфікованими кадрами, підвищення кваліфікації персоналу й працевлаштування молодих фахівців, що закінчують навчальні заклади.

В Україні при кожному ВНЗ мають бути створені центри кар'єри, що забезпечуватимуть розроблення та вжиття заходів, спрямованих на розширення можливостей працевлаштування студентів/випускників і на розвиток індивідуальних навичок адаптації на ринку праці. Система послуг зі сприяння розвитку кар'єри молоді людини включає інформування, кар'єрну освіту (розвиток навичок самооцінки, вміння пошуку та застосування інформації щодо освіти й ринку праці, розвиток особистих якостей тощо), індивідуальні консультації у професійного консультанта (складання плану/проєкту розвитку індивідуальної кар'єри, ухвалення рішень).

Важливим напрямом державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді є допомога у власній підприємницькій діяльності. Навчання підприємству та розвиток підприємницьких навичок є одними з ключових напрямів, що реалізуються в країнах ЄС у рамках неформальної освіти. В Україні першочерговим завданням держави у сфері підтримки підприємницьких ініціатив молоді є створення сприятливого бізнес-клімату, сприяння започаткуванню власної справи. Найбільш значимим є формування підприємницького образу мислення через освіту. Існує необхідність створення сприятливих умов для молодих підприємців із наданням їм потрібної інформації, фінансових коштів, зняттям зайвого правового та адміністративного тягаря. Слід створити вітчизняний фонд сприяння молодіжному бізнесу.

Фінансове забезпечення державної молодіжної політики складає найважливішу лан-

ку державної молодіжної політики, адже воно багато в чому зумовлює ефективність заходів, вжиття яких відбувається в цьому напрямі органами державної влади. Очевидною для України є необхідність поступового закріплення проєктного принципу для фінансового забезпечення державної молодіжної політики.

Важливою формою соціальної активності молоді є волонтерська діяльність. Завдяки цій діяльності вирішуються проблеми реалізації потенціалу молодих людей. Вважаємо, що в Україні слід розширювати волонтерську діяльність молоді за рахунок нових форм роботи зі спиранням на досвід європейських країн. Студенти старших курсів, зокрема майбутні юристи, медики, педагоги, соціальні працівники, спеціалісти сфери послуг, можуть безоплатно виконувати роботу по спеціальності для осіб соціально вразливих категорій населення на базі приватних фірм, які надають приміщення, обладнання тощо. Волонтерська діяльність молоді у названих та інших сферах була б досить затребуваною, а молодим фахівцям дала б змогу реалізувати свій потенціал. Вважаємо, що в Україні доцільно створити мережу волонтерських центрів, які мають проводити тренінги для волонтерів та координаторів.

Висновки і пропозиції. Отже, для вдосконалення державної політики соціальної мобільності молоді необхідно вдосконалити законодавче забезпечення, підвищити ефективність управління (вдосконалення організаційних структур органів влади центрального рівня), стимулювати освітню мобільність молоді відповідно до європейських грантових програм. Необхідним є розвиток волонтерської діяльності молоді, а також підтримка держави для розвитку молодіжного підприємництва.

Список використаної літератури:

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 року № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
2. Результати участі України та країн Східного Партнерства в конкурсах програми «Горизонт – 2020» на початок 2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/gorizont-2020>.
3. Реформа науки потребує ще багато роботи, однак уже запущено Нацраду та Нацфонд досліджень, зросла підтримка молодих вчених, змінюються підходи до фінансування. 16 травня 2019 року. URL: [https://mon.gov.ua/ua/news/reforma-nauki-potrebuye-she-bagato-roboti-odnak-uzhe-zapusheno-nacradu-ta-nacfond-doslidzhen-zrosla-pidtrimka-molodih-vchenih-zminyuyutsya-pidhodi-do-finansuvannya-liliya-grinevich](https://mon.gov.ua/ua/news/reforma-nauki-potrebuye-she-bagato-roboti-odnak-uzhe-zapusheno-nacradu-ta-nacfond-doslidzhen-zrosla-pidtrimka-molodih-vchenih-zminyuyutsya-pidhodi-do-finansuvannya).
4. Сайт Національного бюро програми ЄС «Креативна Європа». URL: <http://creativeeurope.in.ua>.
5. Сайт Національного «Еразмус+» Офісу в Україні. URL: <http://erasmusplus.org.ua>.
6. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>.
7. Україна має амбіції 2021-го стати асоційованим членом “Horizon Europe”. 30 січня 2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-maye-ambiciyi-2021-go-stati-asocijovanim-chlenom-horizon-europe-do-kincyu-roku-mi-podamo-zayavku-zastupnik-ministra-maksim-striha>.
8. Українське “покоління Z”: цінності та орієнтири. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13874.pdf>.
9. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. Тернопіль : Тернограф, 2017. 100 с.
10. Шпекторенко І. Професійна мобільність державного службовця : монографія. Дніпропетровськ : Моноліт, 2009. 242 с.

Biliaiev Ya. M. Improvement of state police on youth social mobility in Ukraine

The article describes directions of improvement of the state policy of social mobility of youth in Ukraine. The necessity of adopting the Law “On Youth”, which would replace the current and long morally obsolete Law “On Promoting the Social Formation and Development of Youth in Ukraine” in 1993, has been established.

The ways of coordination of different spheres of youth policy are suggested: creation of an inter-ministerial coordination committee; holding inter-ministerial roundtables; setting up temporary working groups to address specific youth issues. Priorities of realization of the state youth policy are considered. It has been found that a necessary condition for unleashing youth potential is high-level education and training, effective integration in the labor market, and greater mobility of young people.

The ways of solving the problem of improving the quality of higher education as well as updating the model of learning towards individualization and differentiation are analyzed. It is established that the important aspect that influences the social mobility of a young person is the knowledge of foreign languages and information technologies for obtaining and productive use of information.

The necessity of providing professional career counseling for students in educational institutions and special centers of vocational guidance, the possibility of participation in career trainings, which should be provided in the normative documents, were determined.

The problem of low remuneration of young specialists is considered, which should be solved in the form of explanatory work with employers on conducting socially responsible business: every employer should provide decent conditions and remuneration to his employees, regardless of age and gender.

It is stated that assistance in own business activity is an important direction of the state policy for ensuring social mobility of youth. Obviously for Ukraine is the need to gradually consolidate the project principle for financial support of the state youth policy. The expediency of creating a network of volunteer centers in Ukraine, which should provide training for volunteers and coordinators, has been established.

Key words: *youth policy, social and educational mobility, management, education system, labor market.*